

ФУНКЦІЇ ТА ЕТАПИ РЕГУЛЮВАННЯ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ У БАНКУ

© Слобода Л.Я., 2005

На засадах дослідження інформаційних джерел у статті обґрунтовано необхідність оптимізації кредитних ризиків у банках України; виділено функції цього процесу та запропоновано основні етапи регулювання кредитних ризиків у банку.

The necessity and possibility of regulation credit risks in Ukrainian banks were analyzed in the article. It was suggested the function of this process. It was represented and ensured the main stage of regulation credit risks in banks.

Постановка проблеми. Однією з найактуальніших та найскладніших проблем на сучасному етапі розвитку банківської системи України, який характеризується динамічністю змін, зростаючим рівнем конкуренції та глобалізації, є проблема регулювання рівня кредитних ризиків банківських установ. Як відомо, найприбутковішими для банків є кредитні операції, які пов'язані з високим рівнем кредитних ризиків. Так, станом на кінець 2004 року процентні доходи від кредитування юридичних та фізичних осіб в Україні становили 65% від загальної суми доходів банківської діяльності [1, с.13]. Водночас частка проблемних кредитів у кредитному портфелі банків України на цей час становила 2,8% від їх загального обсягу. Такий показник проблемної заборгованості свідчить про те, що важливою проблемою сучасного етапу розвитку банківської системи України є недостатня якість та непрозорість структури кредитних портфелів банків, концентрація кредитних ризиків та низький рівень їх регулювання в окремих банках. Отже, одним з основних завдань українських банків є оптимізація саме кредитних ризиків шляхом їх регулювання.

Аналіз останніх досліджень і результатів. Проблематику необхідності та значення функцій управління кредитними ризиками банків вивчають такі вітчизняні та зарубіжні науковці: І.В. Бушуєва, В.В. Вітлінський, І.В. Волошин, В.К. Галіцин, О. Дзюблюк, Г.І. Івченко, О.В. Пернарівський, Л.О. Примостка, М. Пуховкіна, Andrzej Sołoma, Anthony Saunders, Andrzej Gospodarowicz, Arthur Williams Jr., Брайович Бранатович С., Сінкл. Дж. Мл., Варлавен К.Д., Грюнинг Х. ван, Гольберг М.А., Grażyna Borys, Maroa Debniowska, Peter C. Young, В.Н. Кочетков, Т. Кох, Т. Осипенко, Г.С. Панова, Ричардс Шис, С. Тарачев, В.М. Усоскин, С. Хьюз та інші. Предметом їхніх досліджень є методи впливу на рівень кредитних ризиків банку [1; 2; 3] та удосконалення систем управління банківськими ризиками загалом [4].

Постановка задач. Вивчення зазначеної літератури і проведені дослідження за проблемою свідчать, що питання обґрунтування функцій та основних етапів регулювання кредитних ризиків у банку недостатньо висвітлені у наукових працях. Відтак, виникає об'єктивна необхідність дослідження особливостей, визначення функцій та виокремлення основних етапів регулювання кредитних ризиків банку з метою врахування їх при розробленні ефективної моделі регулювання кредитних ризиків у банках України.

Виклад основного матеріалу. Актуальність дослідження процесу регулювання кредитних ризиків банків підтверджується також аналізом статистичних даних динаміки кредитних операцій та структури кредитного портфеля за останнє десятиріччя. Для зручності та системності аналізу

динаміки кредитів, спрямованих банками у розвиток економіки та структури їх кредитного портфеля, на нашу думку, доцільно виділити два основні періоди у діяльності банків України. Перший період – 1991–1998 рр.: становлення та формування української банківської системи, другий період – 1999–2005 рр. – період її розвитку та трансформації.

За статистичними даними [1], протягом 1991–2004 рр. спостерігається стійка тенденція до збільшення обсягів банківського кредитування економіки. Однак саме за перший період банківська система України накопичила основну частку кредитних ризиків, і тільки завдяки гіперінфляційному знеціненню активів вдалося уникнути системного падіння вітчизняних банків. За офіційною статистикою, проблемні позики у кредитному портфелі становили на цьому етапі 35 % (за оцінками фахівців банківської системи до 60 %), і значна частина проблемних позик була зосереджена на балансах системотвірних банків [2, с.23].

Другий період – з 1999 по 2005 р. – характеризується відносною стабілізацією банківської діяльності в Україні та зменшенням рівня кредитних ризиків за динамічного нарощування вітчизняними банками обсягів кредитування економіки. Так, статистичні дані свідчать, що за цей період загальний обсяг наданих банками кредитів зріс на 63311 млн. грн., або на 87,7% порівняно з першим періодом. Водночас, протягом 2002–2005 рр. другого періоду значення частки проблемних кредитів в структурі кредитного портфеля банків зменшилось з 11,3% до 2,98 % проблемних активів від загального обсягу кредитного портфеля на початок та на кінець досліджуваного періоду [1]. Зменшення рівня кредитних ризиків українських банків зумовлено запровадженням кредитного ризик-менеджменту у банках, закриттям збиткових філій, ретельним розглядом кредитних проектів, посиленням діяльності юридичних управлінь, служб безпеки та застосуванням інших заходів регулювання ризиків на рівні банків. Отже, виходячи із наведених даних, можна стверджувати, що протягом 1991–2005 рр. спостерігається позитивна динаміка структури кредитного портфеля банківських установ України, але все ж існують проблеми якості кредитного портфеля банків, що і зумовлює необхідність дослідження особливостей регулювання кредитних ризиків у банках, розгляду функцій та основних етапів цього процесу.

Наші дослідження довели [5;6], що економічна категорія “регулювання кредитних ризиків банків” має загальноекономічний зміст – як вплив на кредитні ризики обраними методами на визначених рівнях регулювання, та управлінський зміст, що виділяє регулювання як одну з функцій управління кредитними ризиками у банку. Отже, регулювання кредитних ризиків банківських установ – це процес прийняття та реалізації управлінських рішень суб'єктами регулювання як на макро-, так і на мікрорівні, центральною ланкою якого є вибір та застосування методів впливу на чинники кредитних ризиків та компенсації негативних наслідків їх впливу з метою досягнення як прибутковості кредитних операцій окремого банку, так і стабільності функціонування банківської системи країни загалом.

За рівнем впливу на кредитні ризики доцільно виділити дві сфери регулювання: зовнішню та внутрішню. Зовнішня сфера впливу на рівень кредитних ризиків банку передбачає застосування відповідних методів (важелів, способів) на макрорівні, тобто з боку Національного банку України та його структурних підрозділів. Внутрішня сфера впливу на рівень кредитних ризиків передбачає внутрішньобанківські методи оптимізації кредитних ризиків і є предметом нашого дослідження. Зазначимо, що необхідною передумовою визначення функцій та етапів регулювання кредитних ризиків у банку є врахування його особливостей. Особливості регулювання кредитних ризиків у банку визначаються величиною, спеціалізацією, кредитним потенціалом, ефективністю управління та кваліфікацією персоналу банківських установ і полягають у тому, що цей процес:

- не лише констатує факт наявності втрат від кредитних операцій та їх фінансування за рахунок спеціально створених резервів, але й виявляє та нейтралізує причини цих втрат;
- має гнучкий, творчий, аналітичний, активний та послідовний характер, адже здійснюється відповідно до результатів аналізу динаміки та напряду впливу чинників кредитних ризиків;
- зорієнтований на майбутнє процес, центральною ланкою якого є інформація про чинники кредитних ризиків;

- дає змогу оперативно впливати на чинники кредитних ризиків на всіх етапах управління кредитним процесом шляхом застосування відповідних методів;
- здійснюється безперервно в межах встановленого циклу через те, що зовнішні чинники кредитних ризиків знаходяться у постійній динаміці, а також змінюються уявлення керівництва банку щодо внутрішніх можливостей регулювання кредитних ризиків;
- прогнозує наслідки управлінських рішень, що приймаються, впливаючи на ситуацію шляхом відповідного розподілу ресурсів, встановлення функціональних зв'язків та формування відповідних дій кредитних ризик-менеджерів банку;
- передбачає застосування адекватних методів, що дають змогу оперативно впливати на ідентифіковані та проаналізовані чинники кредитних ризиків з метою нейтралізації їх негативних наслідків на всіх етапах управління кредитними ризиками банку.

Зауважимо, що функція регулювання кредитних ризиків застосовується з метою реорганізації управлінських процесів та вирішення поточних питань, які виникають в процесі здійснення кредитних операцій у кожному банку. Кредитні ризики регулюють прийняттям управлінських рішень, які мають директивний характер та спрямовані на коригування поточних результатів кредитної діяльності банку відповідно до попереджувальних сигналів та їх певні обмеження. Власне, відхилення фактичних показників прибутковості, втрат та рівня кредитних ризиків від планових є основними сигналами для прийняття необхідних рішень.

Отже, банківські керівники у більшості випадків мають на меті не отримання максимального прибутку від кредитних операцій, а досягнення оптимального співвідношення між прибутковістю та ризикованістю кредитування, що забезпечується адекватним регулюванням кредитних ризиків і є його стратегічною метою.

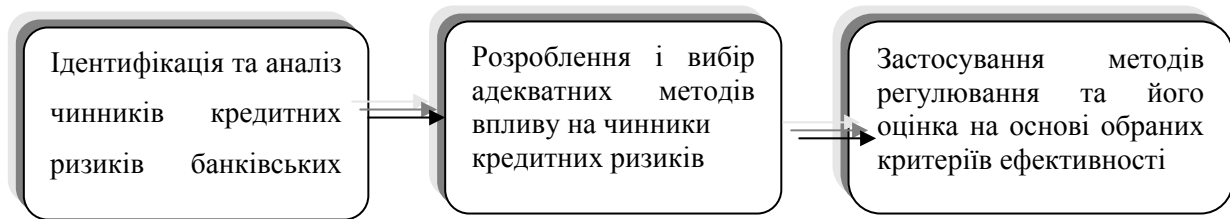
Відповідно до наведеного вважаємо за доцільне виділити *п'ять основних функцій регулювання кредитних ризиків у банку*, виконання яких забезпечуватиме ефективність кредитної діяльності:

- *функція об'єктивності*, яка полягає у тому, що в процесі регулювання кредитних ризиків досліджується діяльність як управлінців на всіх рівнях, так і контрагентів банківських установ, а також можливості їх кредитного потенціалу;
- *функція оптимальності*, що реалізується у пошуку оптимального співвідношення між фінансовими результатами кредитної діяльності банківських установ та рівнем кредитних ризиків, притаманних цій діяльності;
- *функція ефективності*, котра проявляється у виборі ефективних методів регулювання кредитних ризиків банків на ієрархічних рівнях регулювання та мінімізації витрат на застосування цих методів;
- *функція редукції*, яка полягає у виявленні тенденцій впливу зовнішніх та внутрішніх чинників на рівень кредитних ризиків, що можуть зумовити збитки від кредитної діяльності банків та врахування їх при регулюванні;
- *управлінська функція*, що визначає регулювання кредитних ризиків як свідому управлінську діяльність на визначених рівнях регулювання, яка здійснюється для досягнення встановлених цілей.

Водночас, для виконання вказаних функцій, на наш погляд, необхідні комплексні методичні розробки щодо регулювання кредитних ризиків у банках, які б забезпечували: відповідність поставленим завданням; збалансованість ресурсів на його здійснення; можливість інтеграції показників за ієрархічними рівнями регулювання; прийнятну економічну ефективність та відповідність зовнішнім і внутрішнім умовам діяльності банку.

Своєрідним підґрунтям для формування моделі регулювання кредитних ризиків у банку, яке передбачає цілеспрямований вплив на чинники ризиків, є визначення основних етапів цього процесу. Узагальнення фактичних матеріалів, вітчизняних та зарубіжних літературних джерел [1;4;5;6] дозволяє виділити у процесі регулювання кредитних ризиків у банках три основні етапи (рисунки). На *першому етапі* процесу регулювання кредитних ризиків з'ясовуються найвагоміші причини виникнення кредитних ризиків, напрям їхнього впливу, ступінь змінності, можливість

впливу на них, а також бажаний стан цих чинників. Наступною дією є збирання та аналіз інформації про найвагомші чинники кредитних ризиків, що можуть призвести до втрат для з'ясування основних їх ознак і параметрів. *Другий етап* передбачає розроблення та вибір адекватних методів впливу на причини кредитних ризиків з метою попередження їх негативних наслідків. Виникає необхідність аналізу існуючих недоліків, відхилень в системі управління кредитними ризиками, і на основі інформації отриманої попередньо формуватиметься набір методів регулювання кредитних ризиків у банку.

Етапи регулювання кредитних ризиків у банку

Досліджена на попередніх етапах інформація систематизується і стає основою для прийняття управлінських рішень щодо впровадження того чи іншого комплексу методів впливу. Тобто виникає необхідність у реалізації *третього етапу* процесу регулювання кредитних ризиків у банку, який полягає у виборі методів регулювання. Логічним завершенням процесу регулювання кредитних ризиків у банку є оцінка його ефективності на основі обраних якісних та кількісних критеріїв. Результати виконаних робіт попередніх етапів стають, як правило, вихідною інформацією, необхідною для виконання наступних етапів. Доцільно зауважити, що у разі виникнення проблем при реалізації одного з етапів регулювання кредитних ризиків у банку доцільно на засадах зворотнього зв'язку повернутися на один чи кілька етапів назад для формування більш якісного інформаційного забезпечення, вибору більш адекватних методів аналізу та регулювання. При цьому підкреслимо, що важливим моментом успішного регулювання кредитних ризиків у банку є взаємозв'язок послідовності регулювання з етапами кредитного процесу. Це зумовлено тим, що ефективність регулятивних дій щодо кредитних ризиків безпосередньо залежить від своєчасності, точності та послідовності їх застосування на етапах кредитної діяльності банку.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що проведене дослідження особливостей, функцій та етапів регулювання кредитних ризиків у банку дало змогу отримати важливу інформацію для формування ефективної моделі регулювання кредитних ризиків та розроблення механізму її функціонування у вітчизняних банках. Застосування такої моделі регулювання кредитних ризиків забезпечить підвищення рівня прибутковості та капіталізації, а також сприятиме збереженню коштів вкладників та задоволенню інтересів акціонерів банківських установ України.

1. Аржевітін С.М. *Перші 10 років банківської справи в Україні*. – К.: “Діалог пресс”. 2001. – 121 с. 2. Примостка Л.О. *Фінансовий менеджмент банку: Навч. посібник*. – К.: КНЕУ, 1999. – 280 с. 3. Sinkey J.F.Jr. *Commercial Bank Financial Management. Fifth edition. Prentice-Hall, 1998. (SJF)*. 4. Грюнінг Х. ван, Брайович Бранатович С. *Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском / Пер. с англ.; вступ. ст. К.Р. Тагирбекова* – М.: Издательство “Вест Мир”, 2003. – 204 с. 5. Партин Г.О., Слобода Л.Я. *Формування стратегії регулювання кредитних ризиків банківських установ: Збірник наук. праць “Теорії мікро-макроекономіки”*. За ред. Ю.М. Мальчина, Ю.В. Ніколенка. – К.: 2004. – Вип. 17. – С.79–85. 6. Слобода Л.Я. *Регулювання в системі управління кредитними ризиками банків // Вісник Української Академії банківської справи*. – 2004. – N 2 (17). – С. 76–81.